

Роман Пасічний

Національний університет "Львівська політехніка"

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

© Пасічний Р., 2012

Розглядається сучасний проект Стратегії національної безпеки України "Україна в світі, що змінюється", розроблений Національним інститутом стратегічних досліджень. Визначаються слабкі місця і невизначеності цієї стратегії. Проаналізовано реальний стан та перспективи впровадження цього проекту.

Ключові слова: національна безпека, Стратегія національної безпеки, національний інтерес, глобалізація, національна держава.

Roman Pasichnyy

NATIONAL SAFETY OF UKRAINE IS IN EPOCH OF GLOBALIZATION

In the article the modern is examined project of Strategy of national safety of Ukraine "Ukraine in the world that changes" worked out by the National institute of strategic. The weak locations and vaguenesses of this strategy are determined. An author analyses the real state and prospects of introduction of this project.

Key words: national safety, Strategy of National safety, national interest, globalization national state.

Головним законом світового розвитку з початку ХХІ ст. стала глобалізація з її об'єктивними і закономірними процесами – інтеграція, глобалізація розвитку, глобальна трансформація. Для усіх без винятку країн це відкриває нові перспективи і до того ж несе й нові, великі загрози. Не може залишитися осторонь цих процесів й Україна. Перебування на межі двох великих цивілізаційних просторів – європейського та євразійського – є визначальним чинником її політичної долі. Вибір зовнішньополітичного вектора, а відповідно і стратегії національної безпеки зумовлює актуальність цієї роботи. Це питання вивчали такі вітчизняні дослідники, як: В. Ліпкан, І. Оніщенко, С. Жук, С. Мосов, П. Пригунов, М. Сунгуровський, О. Мельник.

Мета роботи – проаналізувати сучасну стратегію національної безпеки [5] та її відповідність національним інтересам. Окреме зацікавлення являє собою і проект Стратегії національної безпеки України, що його підготував Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [4].

Під впливом глобалізації відбуваються серйозні зміни в усій структурі суспільства і держави. З погляду глобалізму держава у новій реальності не буде більше домінуючою силою на світовій арені. Держави, з цієї точки зору, втрачають свою національну ідентичність. Відбувається ерозія внутрішнього суверенітету та обмеження національного (державного) суверенітету. Як результат неоднозначного розуміння й тлумачення причин і наслідків глобалізаційних процесів виникло кілька теорій щодо обмеження державного суверенітету в умовах глобалізації. Одні з них обстоюють втрату суверенними державами своїх функцій щодо управління соціальними й політичними процесами як усередині країни, так і за її межами; згідно з іншими глобалізація не вносить якісно нових змін у сформовану міжнародну структуру, де суверенні держави, як і раніше, є головними акторами. Дослідники дедалі активніше дискутують про "відсутність держави",

“кінець національної держави”, що ліквідується в результаті розвитку регіональних економік [3, с. 5]. Під впливом глобалізації відбувається і зміна характеру й змісту державної діяльності. Держави дедалі більше займаються глобальними проблемами: злочинність, зміна клімату, “озонові діри”, утворення пустель, викиди вуглекислого газу, епідемії, бідність [2, с. 89–90].

В умовах глобалізації у сучасній державі не тільки модернізуються колишні, а й виникають нові функції. У контексті основних тенденцій глобалізації і забезпечення сталого розвитку за національною державою все ж зберігаються центральні позиції і переваги у виконанні таких завдань, як: національна безпека, включаючи боротьбу з міжнародним тероризмом, транскордонною злочинністю; надання соціальних послуг; регулювання ринку; контроль над видобутком природних ресурсів; регулювання міграції; вирішення міжетнічних проблем тощо. Стратегія національних держав у пошуках адекватних відповідей на виклики глобалізації ґрунтується на активній участі у регіональному й глобальному інтеграційних процесах. У будь-якому випадку втрата частини суверенітету б'є по національному інтересу і становить загрозу національній безпеці держави. Саме тому у період глобалізації надзвичайно важливим є чітке окреслення понять “національний інтерес”, “національна безпека”. Чітко визначивши ці поняття, ми зможемо розробити стратегію національної безпеки.

В Україні поняття “національна безпека” набуло широкого значення в останні кілька років. На додаток до цього, розуміння цього поняття різними верствами населення значно різняться. Здебільшого національну безпеку пов'язують лише з діяльністю спецслужб, ототожнюють з обороною держави тощо. Це справді так, у сучасному світі гарантії нацбезпеки досі забезпечуються силою чи погрозою застосування такої сили, і військова могутність є одним з чинників сили держави. Проте не слід відкидати й те, що все більшого значення набувають економічні, політичні, морально-етичні та інші, не силові аспекти забезпечення національної безпеки.

Проблеми національної безпеки стоять сьогодні у центрі уваги більшості цивілізованих країн світу, міждержавних утворень та громадських об'єднань. Причиною такої уваги стало саме глобальне середовище безпеки, яке сьогодні містить у собі велику кількість загроз і викликів найрізноманітнішого характеру.

Основними документами, які регулюють питання національної безпеки в Україні є Указ Президента України № 105/2007 “Про Стратегію національної безпеки України” [5] та закон України “Про основи національної безпеки України” [1]. Враховуючи час прийняття цих документів, динаміку світових змін, можемо вважати їх дещо застарілими та функціонально непридатними. До таких недоліків можемо зарахувати зокрема те, що чинна Стратегія національної безпеки України не має реалістичного аналізу та принципів розподілу бюджетних ресурсів, механізмів реалізації стратегічних цілей, не вказує терміни їх виконання. Внаслідок таких недоопрацювань цей документ є радше літературним твором, аніж політичним документом.

За останні кілька років накопичилося багато змін, спричинених регіональними та світовими тенденціями, які безпосередньо впливають на ситуацію в Україні. Світовий та регіональний контекст для національної безпеки України змінюється сьогодні швидше, ніж будь-коли, і більша частина глобальних загроз, які для України ще кілька років тому були екзотичними чи неактуальними, стали сьогодні реальністю.

Глобальні зміни безпекової ситуації та зростання непередбачуваності та невизначеності сприяли творенню проекту нової стратегії національної безпеки [4]. Цей проект стратегії складається з семи пунктів: загальні положення; принципи захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави; безпекове середовище та актуальні загрози національним інтересам і національній безпеці України; стратегічні цілі та ключові завдання політики національної безпеки; система забезпечення національної безпеки; етапи реалізації стратегії та заключні положення.

У загальних положеннях аналізуються чинники, які, на думку авторів, перешкоджають вирішенню нагальних проблем суспільного розвитку, сприяють політичній радикалізації, призводять до зростання екстремістських настроїв і рухів, що у стратегічній перспективі може створити реальну загрозу національному суверенітету і територіальній цілісності України. Враховуючи причини нездійсненності ухваленої у 2007 р. Стратегії національної безпеки України,

автори проекту вбачають успішне виконання таких завдань за умови єдності та дієздатності державної влади, налагодження взаємодії між Президентом, Урядом і парламентом на основі Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада”.

У другому пункті проекту визначається Мета Стратегії (формування сприятливих умов для реалізації інтересів громадян, суспільства і держави, подальшого поступу України як демократичної держави із стійкою і зростаючою ринковою економікою, що керується європейськими політичними і економічними цінностями, в якій повага і захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп є запорукою незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної України), принципи Стратегії, нагальні завдання політики (забезпечення національної безпеки є реалізація життєво важливих національних інтересів України) та чинники реалізації завдань політики.

У третьому пункті – “Безпекове середовище та актуальні загрози національним інтересам і національній безпеці України” аналізуються джерела загрози (як внутрішні, так і зовнішні) національній безпеці України. До зовнішніх чинників зарахували насамперед глобальні тенденції, які потенційно є джерелами загроз національній безпеці. До них належать: загострення конкуренції між світовими центрами сили, причому нерідко порушуються норми міжнародного права, застосовується силовий тиск; спостерігаються спроби держав вирішувати свої проблеми за рахунок інших, неспроможних ефективно захищати власні національні інтереси; криза міжнародної системи безпеки, що ґрунтується на ялтинсько-гельсінських принципах, розмивання системи міжнародних угод у галузі стратегічної стабільності, послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів; невизначеність засад нової міжнародної системи безпеки, що у комплексі з недосконалою системою міжнародного права уможливорює безкарне застосування сили на міжнародній арені для реалізації власних інтересів; наявність самопроголошених квазідержавних утворень на територіях суверенних держав, поява небезпечних прецедентів визнання деяких з них іншими державами, що стало стимулом для процесів регіонального сепаратизму; посилення в умовах дефіциту сировинних ресурсів конкуренції за доступ до них та за контроль над маршрутами їх доставки на ринки споживання; інтенсифікація процесів мілітаризації світу, окремих регіонів і держав; збільшення кількості “проблемних” країн, які всупереч вимогам міжнародних режимів нерозповсюдження намагаються заволодіти зброєю масового знищення та засобами її доставки; поширення тероризму, піратства, наркобізнесу, незаконної торгівлі зброєю і ядерними матеріалами, транскордонної організованої злочинності, відмивання брудних грошей, незаконної міграції, торгівлі людьми, кіберзагроз; надмірне антропогенне навантаження на довкілля, що має наслідком зростаюче забруднення природного середовища, глобальні зміни клімату, збільшення дефіциту продовольства, питної води, небезпечні техногенні аварії, пандемії, які загрожують населенню і вимагають ресурсів системи забезпечення національної безпеки для реагування на них.

До внутрішніх чинників загрози національній безпеці автори проекту зарахували такі: корумпованість державних інститутів, їх неспроможність надавати адекватні відповіді на виклики сучасності, криза суспільної довіри до них; низька дієвість існуючих механізмів підготовки, прийняття та виконання державних рішень; недосконалість правового регулювання суспільних відносин, зокрема неналежний рівень захисту права власності та непрозорість відносин у цій сфері, неефективність контролю за додержанням законодавства; системні недоліки у функціонуванні судової системи, що підривають довіру населення до держави і права, обмежують захист прав і свобод громадян, загрожують законним інтересам господарюючих суб’єктів; неадекватність реагування державних органів на конфліктні загострення у сфері політичних, економічних, соціальних, міжетнічних, міжконфесійних відносин, радикалізацію суспільних настроїв і поширення проявів екстремізму, зокрема інспірованих іззовні; відчутне погіршення стану економічної безпеки, критичне зростання рівня загроз енергетичній безпеці; консервація низького науково-технологічного рівня розвитку; соціально-демографічна криза; зростання небезпечності екологічних та техногенних викликів і загроз.

Для досягнення поставленої мети, у пункті четвертому ставляться стратегічні цілі політики національної безпеки України у середньостроковій перспективі та ключові завдання політики національної безпеки у зовнішньополітичній та внутрішній сферах. До середньострокових цілей належать: створення прийнятних зовнішніх і внутрішніх умов для реалізації національних інтересів України; забезпечення необхідних умов для виконання Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада”; побудова ефективної системи забезпечення національної безпеки і зміцнення її провідних органів (Ради національної безпеки і оборони України, Збройних сил України, Служби безпеки України, інших правоохоронних і розвідувальних органів).

Ключові завдання, окреслені у цьому пункті, такі: створення сприятливих умов для зміцнення єдності українського суспільства на основі європейських демократичних цінностей, формування гнучкої і ефективної системи публічних інститутів, спроможних адекватно і оперативно реагувати на зміни безпекової ситуації. Забезпечення економічної безпеки, зміцнення енергетичної безпеки, забезпечення продовольчої безпеки, подолання диспропорцій у соціально-гуманітарній сфері, створення безпечних умов життєдіяльності населення, забезпечення інформаційної безпеки.

Враховуючи недоліки своєї попередниці, ця Стратегія передбачає у пунктах п'ятому і шостому систему забезпечення національної безпеки та етапи реалізації стратегії. Вбачаючи необхідність впровадження механізму реалізації та реформування системи забезпечення національної безпеки України, автори проекту, акцентують увагу на реформуванні сектору безпеки і оборони як цілісної системи, розвитку системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, ресурсному забезпеченню національної безпеки та координації і контролю заходів з реалізації Стратегії.

Впровадження цієї стратегії передбачається у три етапи. Перший етап (протягом 2011 року) – стабілізація суспільно-політичної і соціально-економічної ситуації, здійснення першочергових реформ, забезпечення необхідних організаційних і економічних умов для реформування усіх сфер суспільного життя у межах євроінтеграційного курсу, вдосконалення законодавства з питань національної безпеки, вироблення на основі Стратегії узгоджених між собою програмних документів щодо реформування сектору безпеки і оборони, насамперед Стратегічного оборонного бюлетеня та оновленої Воєнної доктрини; створити безпечні умови для проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу. Щодо першого етапу, можемо зауважити, що не усі цілі досягнуті і завдання виконані. Другий етап (2012–2014 роки) – мають бути досягнуті цілі Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада”, сформовано нову якість державної влади, зокрема сектору безпеки і оборони. У третьому етапі (у 2015 і наступних роках) передбачається корегування Стратегії на основі оцінки ефективності її реалізації.

У заключних положеннях наголошується, що Стратегія є основою для комплексного планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки. Органи державної влади керуються Стратегією під час розроблення і реалізації законодавчих актів, інших концепцій, доктрин, стратегій, програм, планів та окремих заходів, укладення міжнародних договорів і угод, інших міжнародно-правових документів, звітують про стан її виконання.

Тобто можемо вважати, що Стратегія є комплексною працею, яка покликана не тільки скоординувати органи влади на вирішення нагальних, поточних проблем, але й ставить собі за мету вирішення проблем, з якими зіштовхнеться Україна і в майбутньому внаслідок впливу глобалізаційних процесів.

Стратегія національної безпеки, написана на високому експертному рівні, навряд чи зможе зреалізуватись в Україні за сучасних умов. Неефективність системи державного управління та неререформованість окремих його сфер стає чи не найбільшим джерелом загроз для безпеки громадян України. Україна переживає потрійний виклик: для неї все актуальнішими стають глобальні та регіональні загрози, про які раніше ми лише теоретизували; одночасно залишаються дуже актуальними проблеми корупції, відсутності довіри до правоохоронних органів, неререформованої судової системи, що створює відчуття небезпеки у громадян та українського бізнесу; в той самий

час вона немає ефективного державного апарату, аби виправити цю ситуацію. Ефективність стратегії національної безпеки залежить від проведення системних внутрішніх реформ, які мають бути спрямовані на створення гнучкої, дієздатної та демократичної системи державного управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про основи національної безпеки України”. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>. 2. Іванець Г.И. Глобалізація, держава, право /Г.И. Іванець, В.И. Червонюк // Государство и право. – 2003. – № 8. – С. 89–90. 3. Национальное государство в условиях глобализации // Государственная служба за рубежом. Реферативный бюллетень. – № 3 (53). – М.: Издательство РАГС, 2004. – 185 с. 4. Стратегія національної безпеки України. Україна у світі, що змінюється. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/project-Litvinenko-dcd38.pdf>. 5. Указ Президента України № 105/2007 “Про Стратегію національної безпеки України”. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5728.html>.

УДК: 327(477+438)“1921”(091)

Тетяна Плазова

Національний університет “Львівська політехніка”

“УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ” ПІД ЧАС ПІДПИСАННЯ РИЗЬКОГО МИРНОГО ДОГОВОРУ 1921 РОКУ

© Плазова Т., 2012

Досліджуються та аналізуються українсько-польські відносини після завершення Першої світової війни. Увага акцентується на питанні державності України та перебігу польсько-радянських переговорів під час підписання Ризького мирного договору 1921 р.

Ключові слова: мирний договір, державність, більшовицька влада, українсько-польські відносини, військово-політичне становище.

Tetyana Plazova

“UKRAINIAN QUESTION” DURING THE SIGNING RIGA TREATY OF PEASE 1921 YEAR

Investigates and analyzes the Ukrainian-Polish relations after the end of the First World War. Also focuses attention on the issue of statehood of Ukraine and the course of the Polish-Soviet negotiations during the signing of the Riga treaty of peace in 1921.

Key words: Peace treaty, statehood, the Bolshevik government, the Ukrainian-Polish relations, military-political situation.

Відродження та зміцнення української державності створило передумови для науково виваженого, об’єктивного дослідження та концептуального переосмислення проблем історії України і насамперед її місця та ролі у системі міжнародних відносин ХХ ст. Актуальністю цієї теми є висвітлити роль та місце України в європейському геополітичному просторі, у розвитку міжнародних відносин в період української революції 1917–1920 рр.